

«Oh Senyor creador --- Quin secret tan gran és aquest de la tua --- providència que les tués ovelles --- que per elles volguist morir, així sien lliurades a un trua follet orat, sens raó, e sens vergonya! ---», Eiximenis (*Regiment*, NCL. XIII, 151.3).

Mot conservat en totes les llengües romàniques d'Occident (si bé en sard apareix en forma manlleuada, potser més aviat del català que de l'italià, cf. ML-Wagner, *Die festländischen Einflüsse ins Sd. ARom.* XVI, 1932). Conservat sempre i pertot, fins als límits de la llengua.

Els nostres pensadors n'han definit bellament els límits, en vers i en prosa. «--- / L'imaginat Amor me vol rependre, / tan largament ab vergonya m' refrena! / ¿Com se farà que ab cara serena / haja poder de ma rahó estendre? / --- / Lir entre carts!, fins a veure la porta / de mos delits sobirans són vengut: / no y he tocat --- ja trob la via torta!», Ausiàs IX, 4f. «ELS DIES VENTUROSOS DE LA JOVENTUT --- Les formes s'acosten a la plenitud --- tota l'aparença física pren aquest aire de noble dignitat, que és patrimoni de la figura humana --- Per una rònega i vergonyosa covardia moral, les societats modernes es priven de contemplar les formes esplèndides i exquisides de la naturalesa humana --- La nostra moral no imposa la pudibundesa que aparta vergonyosament l'esguard de les formes humanes --- cosos núbils --- com àmfores de vins olorosos ---», Coromines (*La Vida Austera*, II, § 1, 91; O. C., 691b10f.).

En lèxics, des de JnEsteve (1472): «Oh cara sense vergonya! Oh os impudens!», «les vergonyes dels hòmens: pudibunda», *LiEleg.* n.6-vº, k.4-vº; «vergonya: pudor --- verecundia; vergonyes de home --- de dona ---»; «AFFECTIONS: Estar groc: pallescere; tenir vergonya: erubescere; pendre gran colera: excandescere; vergonya: pudor; vergonyós: pudens, pudentissimus; poca vergonya: impudentia», «PARTS DEL COS: les parts desonestes: pudenda; les vergonyes: venda; la porta-falsa: podex; ---», OPou (*ThPu.*, 298, 250). Això ja en els vells clàssics: «De la superfluitat de l'arrear de les dones, no ha culpa --- sinó ells, qui cascu jorn troben guises novelles --- e sumptuoses: adés van tan larcs que no ls veu hom los peus; adés tan curts que mostren les vergonyes; adés escombren les carreres amb les mànegues; adés ---», BMetge (*Somni* IV, NCL., 154.23 = Ri., 354.15).

DERIV.: *Vergonyós* [1163]: en el seu testament un cavaller deixa «--- ad pauperes vergonosos --- uno baryl et una ola de aram etc. ---», MiretS (*Templers Hosp.*, p. 224, més text a ROURE). La distinció entre els conceptes de *vergonyós* i *vergonyant* no estava, doncs, encara, rigorosament delimitada; V., però, infra (*vergonyant*); i l'ex. que hem citat de Coromines.

Tanmateix, *vergonyós* es referí sempre, no pas a la del qui no gosa mostrar-ho sinó del qui no fa el que deuria o tant com cal; llegim en Llull: «en aquells 4 prohòmens havia un home qui era de honrat linatge, e era estat --- molt ric --- e no avia muller, e havia cinc fills; lo cardenal li consellà que-s metés en orde per --- no --- venir a pobretat vergonyosa ---», *Blan-*

*querna* (NCL. II, 165.19); Busa-N.; *vergonyosament* DTo. 1647. *Vergonyó*. *Vergonyeta*.

*Vergonyar* ant., generalment refl. «aytal cra que-vergonyava de dir-ho», JnEsteve (*LiEleg.*) i «--- tota la esquadra dels seus --- abandonar se vergonyava», en un text de fi S. xv en llatinitzant hipèrbaton (*DAG.*); però també havia estat tr., *vergonyar algú* 'tenir vergonya d'algú, sentir-se avergonyit davant d'ell': vollien capitular però se n'avergonyien «los hòmens de la vila vergonyaren-lo per ço car era lur senyor natural ---», Desclot (§ 152, NCL. v, 25.20).

D'aquí el matis de l'adectiu *vergonyant* aplicat al necessitat que no vol demanar, o si ho fa s'encobreix: «Lo canonge donà sos rics vestiments per amor de Déu --- e tot l'arnès de son ostal; e, pobrement vestit, acaptava a pobres vergonyans, e a pobres despoederats e a punculles a maridar, e a infants òrfens ---», Llull (*Blanq.* II, 78.28). Restà expressió adquirida en la llengua, ben distingit de 'vergonyós'; en el Ross. *paubres vergoy(n)ans* ja en doc. de 1323, i l'*InvLC* en recull 11 testimonis des de llavors fins a 1400. Id. *DTo.*, s. v. *pobre*; Bely. etc. Encara en fulls parroquials de Bna. de l'a. 1732 llegeixo «la caritat dels pobres vergonyants» en el de l'església del Pi, i l'«administració dels pobres vergonyants» a la de Sta. Maria del Mar. Es veu que organitzaven audicions corals per requestar-los-en, car el B. de Maldà, ficant-se, recessiador com era, en la sagristia de cert temple, veu que «sobre, queda la peça dels vergonyants y lo estudi de solfa» (*Excursions*, p. 15). I a Val. es repetia la màxima: «al pobre qu' és vergonyant, / donà-li de quant en quant», Carles Ros (*AdagesR.*, a. 1736, p. 42).

Els millors escr. Renaix. en donen un bon florilegi d'exs., que trobaríem sovint en el cartei del poeta protector dels autèntics pobres: escriu a Verdaguer Mn. Magí Cornet, el seu lloctinent en la repartició de les almoines del Comillars, que ho fa amb «verdadera justícia distributiva --- si no's fes així, molts pobres vergonyants --- quedarian *in albis*, y unes quantes senyoretetes de confessorari y altrás, s'ho emportarien tot» (*Epist. Verd.* VII, 151): com que aquest procedir de Cornet no convenia als dos bisbes ni als Comilles (als quals només interessaven les 'senyoretetes de ---') destituïren el piadós Cornet; i, amb vistes a calumniar Verdaguer, hi ficaten el seu cosinet Joan Güell, i el cosinàs Verdaguer Callís, que van trair-lo.

No sempre es tracta de pobres, però de fets de comparable qualificació: «una llàgrima vergonyant s'escolà de llurs pestanyes», NOLLER (O. C. VI, 190.5); «reprimir aquella amistat --- era manifestar temors vergonyants, la possibilitat de veure's desbancat, la d'un adulteri amb què ni havien de somiar», id. (*Vilaniu*, 241.8f.); «prenent els precés de la pobra núvia per conats vergonyants de dominació, salta de fogó --- acabà pegant-li una bofetada ---», id., *Bogeria*, 154.2. Hi ha vicis vergonyosos que no són pas vergonyants; hi ha, p. ex., homosexuals vergonyants, i n'hi ha que no són, i que tot disfressant-ho o defensant-ho com legítim inducixen d'altres a llur imperfecció: la del *vergonyant* és prou un mal, però la de l'altre, que no és